

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

Att uppmärksamma våldsutsatta barn

-En studie om grundskollärares uppfattningar om elever i riskzonen för våld

Johanna Krondahl

Kandidatuppsats SOPA 63

VT 2018

Antal ord 13 152

Handledare: Lars B Ohlsson

Abstract

Author: Johanna Krondahl

Title: To pay attention to children who are victims of domestic violence [translated title]

Supervisor: Lars B Ohlsson

Assessor: Elizabeth Martinell Barfoed

The aim of this study was to examine what junior and intermediate level school teachers consider to be their responsibility in regards to actively paying attention to children who are victims of domestic physical and/or psychological violence. The approach of the study was qualitative with semi-structured interviews. Five junior and intermediate level school teachers from two different schools in Skåne County, Sweden, were interviewed. The teachers responded to questions such as if they are working to pay attention to children who are victims of domestic violence, if they have guidelines on how to do this work, how they think they could systematically and regularly work on the matter, what signs they think indicate that a child is not feeling well because of the situation at home, how they think they can work as a support for these children who are victims of domestic violence, if they talk about violence with their pupils et cetera. Results from the study showed among other things that the teachers do not work with domestic violence as a given area in the teaching. Many of the teachers also reported that domestic violence was not a discussion in their education. All of the teachers pointed out that they are working with the pupil's mental health and that it is an area that is very important to them. Another result from the study was that the teachers pointed out that the relationship between teacher and a pupil is very important in order to pay attention to children that are not feeling well. The teachers got the opportunity to share how they think they can regularly work with paying attention to children who are victims of domestic violence. Many of the teachers considered it important that the discussion of violence is implemented in a concrete and facile way. The teachers also pointed out that the best approach is to incorporate it into the teaching already given.

Keywords: children, domestic violence, school, responsibility, profession theory

Förord

Jag vill rikta ett stort tack till mina respondenter som gjort den här studien möjlig. Utan er medverkan hade jag inte kunnat genomföra denna studie som har betytt mycket för mig. Jag är väldigt intresserad och driven i frågor som gäller både barn och deras tid i skolan vilket legat till grund för idén till denna studie. Jag vill också tacka de rektorer jag varit i kontakt med som hjälpt till i kontakten med lärarna.

Sist vill jag rikta ett stort tack till min handledare Lars Ohlsson som funnits närvarande för vägledning genom hela uppsatsen.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Problemformulering	1
1.2 Syfte och frågeställningar.....	4
1.3 Avgränsning	4
2. Kunskapsläge	5
2.1 Litteratursökning	5
2.1 Skolans ansvar och möjligheter.....	5
2.2 Riskfaktorer och våldets möjliga konsekvenser.....	8
3. Teoretiska perspektiv	10
3.1 Professionsteori	10
3.2 Rollteori.....	11
4. Metod och metodologiska överväganden.....	13
4.1 Val av metod	13
4.2 Material och metod.....	14
4.3 Presentation av intervjupersonerna	16
4.4 Metodens tillförlitlighet.....	17
4.5 Bearbetning och analys	19
4.6 Forskningsetiska överväganden	20
5. Resultat och Analys.....	22
5.1 Relationsskapande arbete- profession och roll.....	22
5.2 Förväntningar på lärarrollen påverkar diskussionen om våld	26
5.3 Våldets vara eller inte vara.....	29
6. Avslutande diskussion.....	33
6.1 Resultatdiskussion.....	33
6.2 Förslag till framtida forskning.....	35
6.3 Avslutande ord	35
Referenslista	36
Bilagor.....	39

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Antalet anmälda misshandelsbrott har ökat de senaste 10 åren. Följer man utvecklingen mellan år 2008 till 2017 ser man att antalet anmälda misshandelsbrott mot barn i åldrarna 7-14 år har ökat med 38 % (Brå u.å.). 2017 rapporterades 3 990 anmälda misshandelsbrott mot barn i åldrarna 0-6 år, 11 822 anmälda misshandelsbrott mot barn i åldrarna 7-14 år samt 7 823 anmälda misshandelsbrott mot barn i åldrarna 15-17 år. Genom statistiken ser vi flest rapporterade misshandelsbrott mot barn i åldrarna 7-14 år med 11 822 rapporterade brott (ibid.). Av dessa 11 822 anmälda misshandelsbrott mot barn i åldrarna 7-14 år var 9 876 misstänkta bekanta med offret, endast 1 946 misstänkta var obekanta med offret (Brå 2018-05-16). Statistiken specificeras inte mer än så och därmed kan vi inte veta hur många av dessa misshandelsbrott som skett inom familjen men oavsett detta faktum vet vi utifrån ökningen av antalet anmälda misshandelsbrott att det är ett aktuellt problem.

Skolpersonalen, däribland lärare har anmälningsskyldighet i enlighet med Socialtjänstlagen SFS 2001:453 14 kapitlet 1 § vilket innebär att de genast ska anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa. Lärarnas uppdrag är i första hand pedagogiskt till skillnad från till exempel skolkuratorns, men ändå är de enligt nämnda lag skyldiga att anmäla vilket är en paradox värt att undersöka vetenskapligt. För att lärarna ska kunna anmäla en misstanke om att ett barn far illa måste lärarna först ha uppmärksammat problemet. Brante et al (2015.s 124) skriver om professioner och för fram att det som är specifikt för en profession är den unika och långa utbildning som formar professionen och dess yrkesutövare. Via utbildning förmedlas kognitiva redskap vilket också är det utmärkande för en profession. Inom skolan finns olika professioner, till exempel lärarna och socionomerna i form av skolkuratorer. På en del skolor finns även skolpsykologer med en egen profession och utbildning. Alla dessa olika professioner har genomgått olika utbildningar som förmedlat till viss del skilda kunskaper och redskap till de yrkesverksamma men samtliga professioner är enligt lag skyldiga att anmäla misstanke om att ett barn far illa. Denna studie syftar till att titta bortom anmälningsskyldigheten och istället undersöka hur lärarna arbetar med att uppmärksamma våldsutsatta barn och hur de agerar stöd för dessa barn. Studien utgår från de teoretiska perspektiven professionsteori och rollteori för att analysera vad som påverkar en profession och de olika roller som ingår i professionen.

Socialstyrelsen (2014a) skriver att omkring 11 % av barnen i åldrarna 13-17 år i en svensk studie uppgav att de någon gång under uppväxten upplevt våld i familjen. 14 % av niondeklassare uppgav att de blivit slagna någon gång och nästan tre procent av dem uppgav att det hänt många gånger.

Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. (Föräldrabalken SFS 1949:381 6 kapitlet 1§.)

Det finns flera olika former av våld i nära relationer, som exempelvis sexuellt, ekonomiskt, fysiskt, psykiskt et cetera. Denna studie har fokus på fysiskt- och psykiskt våld. Socialstyrelsen (u.å.) definierar våld i nära relationer som ett mönster av handlingar med allt från subtila handlingar till grova brott. Socialstyrelsen (ibid.) definierar fysiskt våld som slag, sparkar, knuffar och så vidare medan psykiskt våld är direkta eller indirekta hot och förlöjligande mot den våldsutsatta. Psykiskt våld kan även innefatta våld eller hot om våld mot husdjur (ibid.). Det finns flera forskare som anser att psykiskt våld mot barn även innefattar att barnet är vittne till våld genom att exempelvis se eller höra våldet mellan två föräldrar. Unicef (2018) menar att barn upplever våld med alla sina sinnen och att de därmed bör betraktas som våldsutsatta även när de upplever våld på annat sätt än fysiskt, genom att de exempelvis ser eller hör våldet. De menar vidare att ständigt leva med oron att själv kanske utsättas för fysiskt våld är en form av psykiskt våld. Även Överlien (2012 s.20) menar att psykiskt våld mot barn innefattar alla de barn som ser, hör om och upplever konsekvenserna av någon våldsform som en av barnets förälder utsätter den andra föräldern för. Detsamma menar Blomgren (2016). Hon skriver att det för ett barn kan vara lika skrämmande och skadligt att se till exempel en förälder eller ett syskon bli slaget som om barnet självt skulle bli utsatt för våld och därför menar Blomgren (ibid.) att bevittna våld också är en form av psykisk misshandel mot barnet. Dessutom ökar risken för att barnet självt ska bli utsatt för våld om någon i familjen blir det (ibid.).

Att som barn bli utsatt för våld kan föra med sig en rad olika konsekvenser. Det har visat sig att barn och unga som växer upp i familjer med våld lider större risk att drabbas av psykisk och/eller fysisk ohälsa jämfört med andra barn och unga som inte växer upp under liknande

förhållande (Folkhälsomyndigheten 2016). Överlien (2012 s.20) framför att vid återkommande våld och våld som sker under en längre tid, vilket är vanligt när det gäller våld i nära relationer är risken större att våldet påverkar barnets hälsa. Vidare påstår hon att som barn uppleva våld i hemmet kan ses som potentiellt traumatiserande. Våldet kan också innebära konsekvenser som påverkar skolarbetet och de sociala relationerna (Blomgren 2016). Blomgren (ibid.) skriver också att psykisk ohälsa och störningar i skolgången i sin tur kan leda till andra konsekvenser, som exempelvis försämrade möjligheter på arbetsmarknaden.

Janson (2010) menar att det är förskolebarn som utsätts för våld i störst utsträckning. Vidare menar Janson (ibid.) att om ett barn inte har blivit utsatt för våld innan 12 års ålder är det väldigt ovanligt att de kommer bli utsatt för våld i högre ålder. Blomgren (2016) kom i sin studie fram till att barn i årskurs 4 var mer öppna för att prata om våld jämfört med barn i årskurs 7. Barn i årskurs 7 upplevs ha en större integritet och en större förmåga att bedöma konsekvenserna av sina svar (ibid.).

Folkhälsomyndigheten (2016) framför att skolan är en viktig arena för att uppmärksamma barn och unga med problem hemma. Barnen vistas en stor del av sin tid i skolan och skolpersonal kommer i kontakt med både barn och föräldrar. Detta visar hur viktigt det är att dessa barn uppmärksammas i tid för att de ska kunna få det stöd och den hjälp både de och deras familj behöver. Blomgren (2016) ställde i sin undersökning frågan ”Arbetar du rutinmässigt med att ställa frågor om våld inom familjen, i samband med elevhälsosamtalen?” till skolsköterskor och resultaten blev att 60% svarade nej, 35% svarade ja och 5% svarade vet inte. Detta understryker vidare vikten av att rutiner i frågan behövs för att ett systematiskt arbete ska finnas.

Det skrivs mycket i både forskning och rapporter om att skolan är en mycket viktig aktör i att både uppmärksamma våldsutsatta barn och att fungera som ett emotionellt- och socialt stöd för dessa våldsutsatta barn. De skrivs också att skolan kan fungera som en fristad för våldsutsatta barn där de får möjlighet att fly undan hemförhållandena, se till exempel Holt (2015), Eriksson et al. (2013), Radford et al. (2011) och Folkhälsomyndigheten (2016). Det finns däremot mycket lite forskning och rapporter gjorda på vad skolan gör, hur de arbetar med att uppmärksamma dessa barn, vad de anser är deras ansvar, om de arbetar med frågan, vad det finns för riktlinjer och så vidare. I denna studie har jag därför ambitionen att undersöka hur en

skola arbetar med att uppmärksamma våldsutsatta barn och vad lärarna anser är deras ansvar i frågan.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka hur professionen låg- och mellanstadielärare resonerar om och ser på sitt ansvar att aktivt uppmärksamma elever som misstänks blivit utsatta/utsätts för och/eller bevittnat fysiskt/psykiskt våld i familjen.

För att kunna besvara studiens syfte utgår studien från följande frågeställningar:

- Vad anser lärarna är deras ansvar vad gäller att uppmärksamma våldsutsatta barn?
- På vilket sätt anser lärarna att de bäst, systematiskt och regelbundet kan arbeta med denna fråga?

1.3 Avgränsning

Fokus för denna studie är att undersöka enskilda lärares uppfattningar om sitt ansvar och inte till exempel skolledningens upplevda ansvar och åsikter. Studien har därför enskilda lärares uppfattningar som huvudfokus vilket innebär att dess analys kommer utgå från detta. Som framkom i problemformuleringen har lärarna anmälningsskyldighet och måste alltså anmäla när de misstänker att ett barn far illa men denna studie fokuserar inte på den formella anmälningsskyldigheten. Studien fokuserar istället på hur lärare arbetar med att uppmärksamma våldsutsatta barn och hur de resonerar om och ser på sitt ansvar att aktivt göra detta.

2. Kunskapsläge

2.1 Litteratursökning

För att besvara studiens syfte och frågeställningar har sökning kring relevant forskning och annan litteratur huvudsakligen skett genom två olika söktjänster, nämligen LUBSearch och Google Scholar. Jag har använt flera olika sökord, bland annat school, children, domestic violence, responsibility, consequences, risk- och skyddsfaktorer, risk and protective factors, professionsteori, rollteori, skolans ansvar barn som lever i familjer med våld et cetera. Sökor- den har kombinerats på olika sätt och på så sätt har mycket relevant litteratur funnits. Genom den litteratur jag fann har jag försökt leta mig fram till textens ursprungskällor i största möj- liga mån vilket inneburit att jag på så vis även funnit ny användbar litteratur.

2.1 Skolans ansvar och möjligheter

Socialstyrelsen fick tillsammans med Folkhälsomyndigheten och Sveriges kommuner och Landsting i uppdrag år 2011 att samordna ett nationellt utvecklingsarbete inom området Barn i familjer med psykisk ohälsa och våld (Folkhälsomyndigheten 2016). Utvecklingsarbetet skulle pågå mellan 2011 och 2015. Resultat från projektet har visat att skolan är en viktig arena för att uppmärksamma barn och unga med problem hemma (ibid.). Barnen vistas en stor del av sin tid i skolan och skolpersonal kommer i kontakt med både barnen och föräldrarna under till exempel föräldramöten och andra möten vilket gör att deras möjligheter att upp- märksamma problem i familjen är goda (ibid.). Även Eriksson et al. (2013) poängterar skolans roll. De menar att skolan kan fungera som en fristad för barn med problem hemma och att stöd från skolpersonal kan hjälpa barnen att hitta strategier för att hantera hemsituationen. Det är vanligt att barn som utsätts för våld får en avbruten eller oregelbunden skolgång (Uni- cef 2018). Enligt Folkhälsomyndigheten (2016) kan skolan också vara ett bra stöd till barnen samt fungera som en fristad. Genom det nationella utvecklingsarbetet har intervjuer genom- förts med barn. En del av barnen berättar att skolan har fungerat som ett viktigt stöd genom att de har uppmärksammat att de har problem och agerat på detta. Andra barn berättar att skolan inte har lagt märke till att de har problem trots att det borde uppmärksammas. Folkhälsomyn- digheten (ibid.) menar att det tyder på att en viss okunskap kring området finns. En viktig aspekt i arbetet med att identifiera dessa barn är att finnas tillgänglig. Personalen på skolan behöver vara tillgängliga och de behöver ställa frågan om hur barnet har det hemma flera gånger för att barnet ska känna modet och tilliten till dem för att kunna berätta (ibid.).

Genom projektet har det också visat sig att både barnen och föräldrarna vill att deras problem ska uppmärksammas trots att de många gånger försöker dölja dem och därför är det också viktigt att man fortsätter ställa frågor (Folkhälsomyndigheten 2016). Detta resonemang, gällande att det är viktigt att kontinuerligt ställa frågan om hur ett barn har det hemma styrks av Blomgren (2016). Blomgren (ibid.) skriver att det är viktigt att systematiskt ställa frågor om våld till alla barn, dels för att bryta tabun som finns kring området och dels för att allt våld inte efterlämnar fysiska skador vilket gör det viktigt att ställa frågan till alla. Hon påstår också att personalens inställning gällande att systematiskt ställa frågor om våld är avgörande för huruvida frågan faktiskt blir ställd eller inte. Fortbildning inom området är också viktigt för att skapa en acceptans samt en förståelse för de konsekvenser våldet kan föra med sig. Vidare hävdar Blomgren (ibid.) att det behöver finnas en förankring i ledningen, tydliga riktlinjer och samverkan med andra aktörer för att arbetet ska kunna utföras.

Socialstyrelsen (2014a) skriver att det är vanligt att barn får bära ett tungt ansvar för familjen och för att få vardagen att gå ihop. De menar att det därför är viktigt att våga ställa frågor, att våga fråga hur det är med ett visst barn, inte bara en gång utan flera gånger. Att fråga kan bli öppningen till att ett barn vågar berätta om sin situation och därmed också kan få stöd och hjälp (Socialstyrelsen 2014a).

Eriksson et al. (2013) framför att skolan för en del barn kan innebära ett problem på grund av koncentrationssvårigheter eller problem med att göra läxorna. De menar att problem hemma kan förvärras i skolan genom till exempel att barnet mobbar andra, eller att barnet självt blir mobbat och utsatt för utestängning.

Socialstyrelsen (2014a) hävdar att det inte är skolans ansvar att arbeta med familjens svårigheter men att den kan vara ett betydelsefullt stöd genom att skapa bra förutsättningar för utveckling och lärande inom det uppdrag skolan besitter. Socialstyrelsen (ibid.) hävdar att skolan kan bidra med att uppmärksamma barn med svårigheter i familjen, se till att skolsituationen blir så bra som möjligt, samtala med barn och föräldrar om situationen, hjälpa barnet att få kontakt med skolans stödfunktioner som exempelvis elevhälsan et cetera. Socialstyrelsen (ibid.) skriver också att de skolor som satsar på utbildning i ämnet samt tar fram handlingsplaner och rutiner har större möjlighet att uppmärksamma utsatta barn än andra skolor. En av de viktigaste skyddsfaktorerna för barn och unga med svårigheter hemma är goda skolresultat.

Goda skolresultat ökar barnens möjligheter att lyckas och må bra (ibid.). Enligt Lagerberg och Sundelin (2000) är en annan viktig skyddsfaktor för barn som far illa att eleven har en god relation till lärare.

En viktig aspekt som lyfts fram i forskningen är det förebyggande arbetet skolan kan bidra med. Chanmugan och Teasley (2014) skriver att skolan ofta är en utomstående organisation som kommer i kontakt med föräldrar och barn regelbundet. De menar vidare att dessa föräldrar och barn ofta är socialt isolerade och sårbara. De betonar också, liksom många andra forskare, att bli utsatt för våld även innefattar att bevittna våldet, höra våldet, att ingripa för att försöka stoppa det pågående våldet och så vidare. Chanmugan och Teasley (ibid.) framför att skolan kan vara en viktig aktör i att arbeta förebyggande vad gäller våld i nära relationer. Det är viktigt att skolan hjälper föräldrar och barn att förstå vad våld är, hur det påverkar barnet och dess förmåga att prestera i skolan, hjälpa föräldrarna att minska stress et cetera. De menar att en del inte vet vilken hjälp de kan få samt att en del inte vågar söka hjälp.

Peckover och Trotter (2015) hänvisar till en studie genomförd i London som visar att det förebyggande arbetet kring våld i skolan är väldigt viktigt men att det trots det inte var prioriterat på grund av otillräckliga resurser. De menar också att det är viktigt att skolpersonalen ges träning i att fungera som ett stöd för de våldsutsatta barnen för att de ska ha kunskapen att kunna göra det. Peckover och Trotters (ibid.) studie riktade sig till professionella som kommer i kontakt med barn och visade också att många professionella ansåg att det inte var deras jobb, utan någon annans. De menade alltså att fungera som ett stöd för de våldsutsatta barnen var någon annans jobb och att de försökte lokalisera rätt organisation för det arbetet.

Av ovanstående framgår det att skolan är en viktig aktör i att uppmärksamma våldsutsatta barn samt att skolan kan fungera både som emotionellt- och socialt stöd och som en fristad för dessa barn. Som jag nämnde i problemformuleringen finns det mycket forskning och rapporter som belyser skolans betydelsefulla del i arbetet med att uppmärksamma våldsutsatta barn. Det jag däremot inte funnit är forskning och rapporter som fokuserar på *hur* skolan arbetar med att uppmärksamma våldsutsatta barn och *hur* de fungerar som ett stöd för dem. Därför vill jag med denna studie försöka undersöka det.

2.2 Riskfaktorer och våldets möjliga konsekvenser

I den rådande litteraturen kring området skrivs det mycket om vilka faktorer i hemförhållandena som kan räknas som riskfaktorer. Eriksson et al. (2013) skriver att en riskfaktor är barn till separerade föräldrar. Detta då våld ibland startar vid en separation men också för att våldet kan vara en orsak bakom separationen. De menar också att våldet inte nödvändigtvis upphör som följd av en separation, utan tvärtom. I vissa fall kan våldet eskalera på så sätt att den våldsutövande föräldern hittar nya sätt att utöva våld mot den våldsutsatta. När våldsutövaren inte längre kan skada fysiskt kan hot och andra kontrollerande sätt ta över. I dessa fall kan barnen också agera som budbärare av till exempel hot mot den våldsutsatta föräldern eller föra vidare viss information gällande den våldsutsatta föräldern till den våldsutövande föräldern. Vidare framför Eriksson et al. (ibid.) att studier runt om i världen visat att en man som är våldsam mot kvinnan ofta också är våldsam mot barnen.

Annerbäck et al. (2010) påstår att det finns olika riskfaktorer och att en riskfaktor är sociala och ekonomiska faktorer, så som föräldrarnas utbildningsnivå, ekonomi, arbetslöshet och socioekonomiska status. Familjens sociala nätverk är också en faktor som kan påverka förekomsten av våld. Bristen på socialt nätverk kan leda till att familjen isoleras. En annan faktor som kan påverka förekomsten av våld menar Annerbäck et al. (ibid.) handlar om barnets ålder då yngre barn är mer utsatta för våld än äldre. Barn med funktionsvariation är också en extra utsatt grupp (ibid.).

Janson (2010) skriver att barn med funktionsvariationer löper en dubblerad risk att bli utsatt för våld. För barn med ADHD är risken för att bli utsatt för våld ännu högre, speciellt om familjen lever med en social och ekonomisk stress. En annan riskfaktor han nämner är föräldrar med missbruksproblematik vilket ökar risken för våld. Psykisk ohälsa hos föräldrarna är en annan riskfaktor (ibid.). Även Socialstyrelsen (2014b) nämner detta som en riskfaktor. Janson (2010) och Socialstyrelsen (2014b) poängterar också allvaret i att våld förekommer mellan föräldrarna. De hävdar att den mest allvarliga riskfaktorn vad gäller våld mot barn är just att det förekommer våld mellan föräldrarna.

Eriksson et al. (2013) skriver om de konsekvenser våldet kan få för det våldsutsatta barnet. De menar att det är vanligt att barnet får problem med psykisk- och/eller fysisk ohälsa samt att det kan få problem med sociala relationer. För att minimera risken med fysisk- och/eller psy-

kisk ohälsa är det viktigt att dessa barn och familjer uppmärksammas och ges stöd i ett så tidigt skede som möjligt (Folkhälsomyndigheten 2016). De skriver vidare att ett barn som bevittnar eller utsätts för våld tenderar att bli mer oroligt och få svårt att lita på andra människor jämför med andra barn som inte lever under liknande förhållande. De betonar också att dessa barn i större utsträckning får avbruten eller oregelbunden skolgång.

Holt (2015) framför att många studier visat att barn som upplever våld lider högre risk att drabbas av beteendemässiga och känslomässiga svårigheter än andra barn. Forskare har funnit generella beteendemässiga och kognitiva konsekvenser, så som överdriven irritation, rädsla för att vara ensam, omoget beteende och sömnsvårigheter. Vidare har även konsekvenser så som dålig koncentration, svårt med att utveckla språket, aggressivt- och antisocialt beteende, depression, våldsamt beteende, problem med att äta och så vidare funnits. Holt (ibid.) nämner också att en del barn är hyperaktiva, nervösa och har dålig självkänsla som följd av att de upplever våld. Vidare skriver Holt (ibid.) att dessa barn kan ha svårt för att koncentrera sig i skolan och att de kan ha problem att uppnå kunskapsmålen då de inte når sin fulla potential på grund av de konsekvenser våldet för med sig. Barn som blivit utsatta för våld tenderar också i större utsträckning att mobba andra elever, bråka med andra elever samt ha ett mer tveksamt förhållande gentemot läraren.

3. Teoretiska perspektiv

För att utveckla och lyfta resultat- och analysdiskussionen kommer professionsteori och rollteori användas. Nedan kommer först en beskrivning av professionsteorin utifrån vad som skapar en profession och sedan en beskrivning av rollteori utifrån vad som påverkar en given roll. De två teoribeskrivningarna kommer att ligga till grund för den analys som förs i resultat- och analysavsnittet. Professionsteori används för att försöka få en ökad förståelse för lärarnas profession och deras upplevda uppdrag, varför de intervjuade lärarna arbetar som de gör och varför deras fokus är som det är. Professionsteorin kompletteras med rollteorin som användas för att få en ökad förståelse för vad som påverkar en given roll. Det är inte bara professionen i sig som styr yrkesutövarna utan en given roll inom professionen påverkas också av olika faktorer, vilket rollteorin ska förklara.

3.1 Professionsteori

Professionsteori är en viktig teori för att beskriva en profession och för att få en förståelse för hur en profession skapas och formas. Brante (2009 s.16-17) förklarar att en profession baserar sin verksamhet på vetenskaplig kunskap. Vidare framför Brante (ibid.) att någon precis definition av professionsbegreppet inte finns då det är svårt att hitta vad som är det specifika, internt gemensamt och externt särskiljande egenskaper. Han menar att många definierar en profession i förhållande till högre formell utbildning och då vanligast en universitetsutbildning. Brante (ibid.) påstår att det handlar om att det ger en formell meritering, ett bevis på att man genomgått en universitetsutbildning där viss kunskap förmedlats och att man sedan arbetar inom ett visst fält.

Brante et al. (2015 s.124) förklarar att en profession är omringad av flera olika omständigheter så som vilken sektor de tillhör, offentlig eller privat, organisationsformen, utrymmet för diskretion (handlingsutrymme) och så vidare vilka alla påverkar professionens yrkespraktik. Brante et al. (ibid. s.124-125) hävdar att det specifika med en profession är att de professionella genomgår en unik och lång utbildning. Via denna utbildning förmedlas kognitiva redskap som anses behövas för att kunna utföra praktiken.

Utbildningen förmedlar olika typer av kunskaper, förhållningssätt, förmågor och så vidare. En profession styrs också av lagar och regler samt erfarenheter utanför praktiken. Hellberg (1991

s.10-11) förklarar att professionsbegreppet är svårt att definiera utifrån att teorin är kontextuell. Hellberg (ibid. s.16) förklarar att en profession försöker monopolisera yrkesgruppen och att det inte räcker med att behärska kunskapen och dess tillämpning för att klassas som en profession. Hellberg (ibid.) skriver om den professionella strategin och påstår att den handlar om att endast de som tillägnat sig kunskapen på det sätt professionen institutionaliserat den tillhör professionen. Det sker alltså både en monopolisering av kunskap samt en monopolisering av positioner, en stängning, som exempelvis Brante (2009 s.20) kallar det och hävdar att den utbildning yrkesutövarna genomgår är ett led i den stängningsprocess som pågår för skapandet av en profession.

Både Brante et al. (2015) och Hellberg (1991) behandlar begreppet diskretion. Hellberg (1991 s.17-19) förklarar att diskretion behöver användas när arbetet innehåller uppgifter som är unika och varierande och därmed inte uppträder på ett förutsägbart sätt. Diskretion innebär enligt Hellberg (ibid.) en frihet och en rätt att besluta och handla utifrån det egna omdömet och används när arbetsuppgifterna inte är rutinmässiga eller automatiska. Vid användande av diskretion bör professionens yrkesutövare ha en position som tillåter att både beslut och ansvar ligger på yrkesutövarens omdöme. Hellberg (ibid.) påstår att monopoliseringen av en profession är en stängningsprocess där man ska hävda sin egen profession för att vara ensam på marknaden.

3.2 Rollteori

Aubert (1979 s.99) definierar en roll på följande sätt, ”En roll är summan av de normer, som hänför sig till en viss uppgift eller position.”. Aubert framför att en roll påverkas av dels de förväntningar som finns i regler, lagar, föreskrifter och så vidare men också av mer informell karaktär som andra personers förväntningar på rollen. Enligt Trost och Levin (2010 s.164) påverkas en roll av dels den position rollen har och dels omgivningens förväntningar på positionen. Bara en position, så som läkare, psykolog, lärare och så vidare innebär att omgivningen automatiskt har förväntningar på hur den rollen ska agera och vara. Lennéer Axelson och Thylefors (2018 s.59-60) samt Trost och Levin (2010 s.163-164) framhåller att förväntningar på en roll kommer från flera olika håll. Dels kommer förväntningarna från rollinnehavaren själv men även arbetsgivaren, kollegor, utomstående et cetera har förväntningar på rollen, vad den ska göra och hur den ska göra något. Vidare skriver de att förväntningar på rollen oftast

finns skriven i en arbetsbeskrivning som har som syfte att förklara vilka arbetsuppgifter och ansvarsområden som följer den rollen samt hur dessa ska utföras.

Det är enligt Lennéer Axelson och Thylefors (ibid. s.60-61) viktigt att det finns en viss äkthet och trygghet i rollen då det annars finns risk för att ohanterliga stressituationer uppstår. De framför också att en rollstress och en *rolloklarhet* kan uppstå när omgivningens förväntningar på rollen är för spretiga. Rolloklarhet kan anses vara både positivt och negativt. Rolloklarhet kan vara negativt då det kan skapa en osäkerhet hos den som besitter rollen som i sin tur kan komplicera diverse samarbete inom till exempel arbetsgruppen eller organisationen. Däremot kan det vara positivt utifrån att rollinnehavaren får möjlighet att till viss del forma sin egen roll. Lennéer Axelson och Thylefors (ibid. s.62) påpekar att en roll kan vara tydlig inom organisationen men otydlig utanför organisationen som kan leda till felaktiga förväntningar på rollens uppdrag. Det kan för omgivningen vara tydligt vad som ska ske men otydligt hur det ska ske.

Rollöverlastning är en annan faktor Lennéer Axelson och Thylefors (ibid. s.65) diskuterar. Rollöverlastning handlar främst om tid, att bristen på tid gör det svårt att leva upp till alla förväntningar som ställs på rollen. Det behöver nödvändigtvis inte vara att det är för många förväntningar i antal utan det kan handla om volymen/intensiteten i de förväntningar som ställs på rollen. Rollöverlastningen bottenar då i vad som ska prioriteras då det utifrån ett tidsperspektiv inte är möjligt att prioritera allt. Alternativen blir då att antingen göra alla förväntningar, men halvhjärtat, eller att slopa vissa förväntningar. En annan viktig faktor i rollteorin är *arbetsroller*. Detta handlar om arbetsgruppens uppgifter. Alla i arbetsgruppen har arbetsuppgifter de förväntas utföra och där en samordning av arbetsuppgifter krävs för att värna om gruppens sammanlagda resurser (ibid. s.71).

4. Metod och metodologiska överväganden

4.1 Val av metod

Studien har en kvalitativ ansats genom semistrukturerade intervjuer. Jag har försökt att fånga intervjupersonernas uppfattningar och åsikter och ville ha möjlighet att ställa följdfrågor under intervjuerna för att bättre fånga deras uppfattningar och åsikter. Jag ville också ha möjlighet att fördjupa mig i områden respondenterna tar upp men som jag själv eventuellt inte tänkt på tidigare.

Enligt Lind (2014 s.125) är kvalitativ data ofta uttryckt i verbal form och ger en flerdimensionell beskrivning av det problem som ska studeras medan kvantitativa data är standardiserade och lätta att jämföra. Bryman (2011 s.363) framhåller att det i kvalitativ forskning är vanligt att forskaren vill fånga respondentens egna uppfattningar och synsätt, dennes ståndpunkter. Den kvalitativa forskaren vill därför gärna ha detaljerade och fylliga svar. Vidare skriver Bryman (ibid.) att det är önskvärt att en respondent får lov att röra sig i olika riktningar för att forskaren ska kunna fånga in det respondenten anser vara relevant och viktigt, vilket gör den kvalitativa intervjun flexibel och följsam för både forskare och intervjuperson.

Som med alla metoder är inte allting enbart positivt med den kvalitativa ansatsen. Det som enligt Bryman (2011 s.368-370) kan vara en kritik av kvalitativ ansats är att forskningen till skillnad från den kvantitativa forskningen är förhållandevis subjektiv. En forskare till kvalitativ ansats inleder ofta studien på ett öppet sätt med ett öppet sinne och efter hand preciseras frågeställningarna utifrån det som framkommit. En kvalitativ forskare träffar sina undersökningsenheter/personer i större utsträckning än kvantitativa forskare vilket också kan påverka objektiviteten i studien. Det kan också vara svårt att replikera en kvalitativ studie utifrån att studien ofta är mer ostrukturerad och subjektiv jämfört med en kvantitativ studie. Kvalitativa studier bygger, som redan nämnt, på enskilda individers uppfattningar och åsikter vilka alltså kan skilja sig åt mellan olika individer och därmed gör det svårt att replikera och få samma resultat. En individs uppfattningar och åsikter kan också ändras över tid. I denna studie vill jag trots den kritik som riktats mot kvalitativa studier anta denna ansats då jag vill fånga intervjupersonernas uppfattningar och åsikter. Jag kan med denna studie inte få veta *hur* intervjupersonerna arbetar med att uppmärksamma våld eftersom det är intervjuer jag genomför, där jag får fram de intervjuade lärarnas *tal* om våld. Detta tal har dock ett värde i-sig då det signalerar hur lärarna förstår och förklarar sitt arbete med att uppmärksamma våldsutsatta barn.

Lind (2014 s.127) lyfter fram att intervjuer kan definieras som ett samtal med ett syfte. Det är vanligt att intervjuerna sker som öppna samtal där forskaren ställer olika frågor till respondenten. En intervju kännetecknas av flexibilitet där de frågor som ställs kan skilja sig åt mellan olika intervjuer men där det ofta finns en intervjuguide till grund för intervjun. Det finns olika typer av intervjuer varav jag valt semistrukturerade intervjuer som metod. Semistrukturerade intervjuer ger intervjupersonen utrymme att utforma svaren på sitt eget sätt vilket gör intervjun flexibel (Bryman 2011 s.415). Frågorna behöver inte heller komma i samma ordning som i intervjuguiden. Forskaren har därför utrymme att lägga mer fokus på något och mindre fokus på någonting annat, beroende på vad intervjupersonen upplever vara viktigt, oavsett om detta finns med i intervjuguiden eller inte.

4.2 Material och metod

Jag har valt att intervjua fem låg- och mellanstadielärare på två olika skolor utifrån studier som visat att mindre barn är mer öppna för att berätta vad de blir utsatta för (Blomgren 2016), och att har ett barn inte blivit utsatt för våld innan 12 års ålder är det väldigt ovanligt att det blir utsatt för våld i högre ålder (Janson 2010). Jag har också valt att intervjua lärare av den anledningen att barnen vistas en stor del av sin tid i skolan och lärare kommer i kontakt med barnen på daglig basis. Utifrån studier har även lärare stor möjlighet att uppmärksamma barn som lever i familjer med våld (se till exempel Folkhälsomyndigheten 2016).

I kvalitativ forskning är undersökningsenheterna ofta begränsade vilket gör det viktigt att identifiera enheter och respondenter som är så relevanta och rika på information som möjligt (Lind 2014 s.130). Valet av undersökningsenhet ska ske utifrån studiens syfte och frågeställningar (ibid.). Jag har gjort ett målinriktat urval (Bryman 2011 s.434-435). Ett målinriktat urval kännetecknas av att forskaren väljer intervjupersoner utifrån studiens problemformulering på ett strategiskt sätt (ibid.). Jag har också valt att avgränsa mitt forskningsområde till fysiskt och/eller psykiskt våld. Avgränsningen har jag gjort utifrån ett tids- och resursperspektiv. Det är inte möjligt att täcka in alla former av våld då arbetet skulle blivit för stort och det skulle möjligt generera för lite information om varje våldsförhållande. Jag har i samband med intervjun definierat psykiskt våld för de intervjuade lärarna utifrån den definition både Unicef (2018) och Blomgren (2015) ger.

Jag hade för avsikt att intervjua sju låg- och mellanstadielärare från samma skola men detta visade sig inte vara möjligt. Jag ville intervjua lärare från samma skola då jag hade en tanke om att det vore intressant att se om och hur lärarnas resonemang liknade eller skiljde sig från varandra. Ahrne och Svensson (2015 s.22-23) framhäver att det finns både positiva och negativa aspekter med att undersöka enbart en miljö. Några positiva aspekter med att undersöka en miljö kan vara att forskaren får en större inblick i den miljön, forskaren behöver enbart fokusera på att lära känna just den miljön och skapa kontakter inom den angivna miljön, inte med flera miljöer. Undersöks fler än en miljö kan det ge en större variation i resultatet då det ger möjlighet till att jämföra miljöerna med varandra. Jag menar att det var positivt för studien att jag intervjuade lärare från två skolor då resultaten inte blev avhängiga exempelvis arbetsklimatet på den ena skolan.

Det var av två anledningar inte möjligt att intervjua lärare från enbart en skola. För det första var det svårt att få kontakt med den första skolan jag valde att rikta in mig på. När jag efter 1.5 vecka fick kontakt med skolan ville de inte ställa upp. Jag kontaktade då rektorn på en annan skola som skickade ut mitt mail till alla lärare. Det var en lärare som svarade. Denna lärare lyfte min förfrågan på ett möte varav en till lärare ville ställa upp i studien. Det var problem med att komma i kontakt med lärarna och att få de att vilja ställa upp på en intervju. Jag behövde därför kontakta en tredje rektor på en tredje skola. Jag fick kontakt med tre lärare från den skolan som kunde tänka sig att ställa upp på en intervju. Jag behövde därför intervjua låg- och mellanstadielärare från två olika skolor för att jag skulle få ihop tillräckligt många intervjupersoner för att kunna besvara studiens frågeställningar. Jag har därför istället för sju intervjuer genomfört fem intervjuer, på två skolor i en mindre kommun i Skåne. Jag har valt en kommun i Skåne län utifrån ett resurs- och tidsperspektiv lämpligt för den givna studien. Även här har ett målinriktat urval skett.

Samtliga intervjuer har ägt rum på den intervjuade lärarens skola, antingen i ett klassrum eller i ett mötesrum. Alla intervjuer har varat i ungefär 45 minuter.

4.3 Presentation av intervjupersonerna

Nedan följer en kort presentation av intervjupersonerna. Intervjupersonerna har fått fiktiva namn för att bevara deras anonymitet.

Susanne

Susanne är grundskolelärare och har 19 års yrkeserfarenhet. Susanne undervisar i förskoleklass till årskurs tre. Susanne är klasslärare.

Monika

Monika är förskole- och grundskolelärare upp till årskurs sex. Monika har sex års yrkeserfarenhet och undervisar i årskurs två, fem och sex. Monika är klasslärare.

Annika

Annika har flera olika utbildningar. Annika undervisar i årskurs tre till sex. Annika är inte klasslärare.

Petra

Petra är mellanstadielärare och har 32 års yrkeserfarenhet. Petra undervisar i årskurs fyra, fem och sex. Petra är klasslärare.

Lena

Lena har en förskolläraryt utbildning och har på senare år genomgått en utbildning hon nu även undervisar i. Lena har 24 års yrkeserfarenhet. Lena undervisar i klasserna ett till fyra. Lena är inte klasslärare.

4.4 Metodens tillförlitlighet

Det är viktigt att diskutera en studies trovärdighet/tillförlitlighet. Den kvantitativa forskningen bestående av siffror, tabeller, mätningar, statistiska samband och så vidare tycks i större grad signalera trovärdighet i sig självt jämfört med kvalitativ forskning (Ahrne och Svensson 2015 s.25). I kvalitativ forskning använder man ofta begreppet tillförlitlighet istället för validitet och reliabilitet som man tillämpar i kvantitativ forskning.

Bryman (2011 s.354-356) skriver utifrån Lincoln och Guba att tillförlitlighet består av fyra delar där den första delen är trovärdighet. Trovärdighet handlar om att säkerställa att studien genomförts i enlighet med rådande regler och att man rapporterar resultaten till de personer som medverkat i studien för att bekräfta att man uppfattat fenomenet rätt (ibid.). Detta kan göras på flera sätt och det sätt jag valt att göra det på är att fråga mina intervjupersoner om de vill ta del av den färdiga studien. Anledningen till att jag valt att göra det är dels för att respondenterna ska få känna att jag framställt de på ett rättvist sätt men också för att de ska få uppleva vad deras medverkan bidragit till.

Den andra delen är överförbarhet och handlar om huruvida resultaten från en studie är överförbara till andra kontexter. I kvalitativ forskning är ofta fokus att få ett djup snarare än en bredd jämfört med kvantitativ forskning och därför kan det vara svårt att överföra resultaten till andra kontexter. Bryman (2011 s.354-356) framför dock utifrån Lincoln och Guba att kvalitativa forskare istället ska försöka producera detaljrika beskrivningar av de resultat man funnit genom studien. Syftet med att skapa detaljrika beskrivningar är att möjliggöra för andra personer att kunna bedöma hur överförbara resultaten är till en annan kontext (ibid.).

Det är i kvalitativ forskning svårt att generalisera studiens resultat till andra miljöer då det ofta finns ett fåtal undersökningsenheter vilka inte är representativa för en större population (Bryman ibid. s.369). Att jag inte kan generalisera innebär enligt Bryman (ibid. s.369) att jag inte kan säga någonting om andra skolor och inte heller dra några långtgående slutsatser om de skolor jag undersökt då urvalet varit begränsat. Resultaten i en kvalitativ studie ska istället generaliseras till teori och inte till population (ibid.). Syftet med denna studie är inte heller att kunna göra en statistik generalisering av resultaten utan snarare att undersöka hur låg- och mellanstadielärare resonerar om och ser på sitt ansvar att aktivt uppmärksamma elever som misstänks blivit utsatta/utsätts för och/eller bevittnat fysiskt/psykiskt våld i familjen. Jag har försökt skapa en detaljerad beskrivning av de resultat jag funnit genom att använda mycket

citat och hänvisning till intervjumaterialet i analysen. Jag har också i metodavsnittet försökt redogöra så tydligt som möjligt för hur forskningsprocessen har sett ut, se vidare i kommande stycke.

Pålitlighet är den tredje delen av begreppet tillförlitlighet. Pålitlighet handlar om att forskaren ska anta ett granskande synsätt och skapa en fullständig och tillgänglig redogörelse av hur forskningsprocessen har sett ut (Bryman 2011 s.355). För att uppfylla kraven pålitlighet i studien har jag valt att vara väldigt öppen och ärlig med hur forskningsprocessen för denna studie sett ut men också att tydligt redogöra för de hinder jag stött på. Jag anser att det är viktigt att vara tydlig för att få en transparens i studien samt för att skapa ett förtroende till studien.

Den sista delen som handlar om möjligheterna att styrka och konfirmera innebär att forskare i kvalitativ forskning inte kan uppnå en fullständig objektivitet i studien. Det är utifrån det viktigt att säkerställa att forskaren har agerat i god tro. Det handlar exempelvis om att personliga värderingar inte ska påverka slutsatserna av studien (Bryman 2011 s.355). Jag har i största möjliga mån försökt ha ett fördomsfritt och öppet sinne under hela studiens process. Vid transkriberingen av den första intervjun kunde jag uppleva att jag var för snabb på att ge svar samt att jag kunde vara för instämmande i de svar respondenten gav. När jag genom transkriberingen blev uppmärksam på det kunde jag till de resterande intervjuerna tänka på det och därför hålla mig mer neutral i de svar jag gav, samt låta respondenten få tid att fundera.

Jag hade ingen direkt förförståelse av området innan studien. Jag har som nämnt i förorden ett brinnande intresse för barn och deras skolgång och jag är också väldigt intresserad av våld och våldets konsekvenser. Det var det intresset hos mig som skapade idén till studie men mina kunskaper i området var begränsade. Jag har inte arbetat inom skolans värld, inte heller gjort någon liknande studie tidigare som skulle kunna innebära en större förförståelse i området än den jag hade.

4.5 Bearbetning och analys

Enligt Bryman (2011) finns det flera olika sätt att koda material på. Att koda materialet innebär att kategorisera det man finner i materialet (Rennstam och Wästerfors 2015 s.34). Kategorierna fungerar som definitioner för innehållet (ibid.). Jag har låtit mig inspireras av den typ av kodning som Bryman (ibid. s.513) kallar grounded theory. Bryman (ibid.) menar att insamlingen av materialet och analysen sker parallellt med varandra. Ahrne och Svensson (2015 s.24) framhåller att bearbetning och analysering av materialet ofta påbörjas innan all data är inhämtad och transkriberad. Redan vid till exempel genomförandet av intervjuer påbörjas analysen i viss grad. Vid genomförandet av en intervju föddes tankar hos mig. När jag sedan genomförde ytterligare en intervju kunde jag uppmärksamma att även den respondenten nämnde en faktor tidigare respondent också nämnt. I detta skede har jag inte gjort en aktiv analys på det sättet som senare i processen men det gav upphov till tankar och funderingar hos mig. Jag har efter varje genomförd intervju transkriberat intervjumaterialet. Under transkriberingen har jag fått tankar och idéer om olika kategorier jag eventuellt kan använda i analysen. Jag har i detta skede inte aktivt analyserat materialet utan idéerna har poppat upp under själva transkriberingen. Enligt Bryman (ibid. s.517) handlar grounded theory om hur man analyserar sitt material. Detta görs vanligast genom att forskaren kommer fram till olika kategorier som organiserar materialet. Enligt Rennstam och Wästerfors (2015 s.35) finns huvudsakligen två typer av kodning i grounded theory vilka är öppen kodning och fokuserad kodning. Öppen kodning genererar ofta väldigt många koder då man i stort sätt kodar varje mening. Den fokuserade kodningen kan ses som ett steg efter den öppna kodningen. Fokuserad kodning handlar om att hitta de mest framträdande, de vanligaste koderna för att kunna infinna mer material under varje kod (ibid.).

Jag har analyserat mitt material på följande sätt. Jag började med att transkribera intervjuerna och som redan nämnts väcktes tankar på kategorier redan då. Efter att jag hade transkriberat intervjumaterialet läste jag genom det en gång. Vid denna första läsning läste jag väldigt öppet och förutsättningslöst där jag strök under det jag tyckte var intressant och funderade inte så mycket på några specifika kategorier. Jag ville inte bestämma kategorier innan med risk för att låsa in mig på dessa kategorier och därför eventuellt gå miste om andra intressanta aspekter. När jag hade gjort denna första läsning av alla transkriberade intervjuer läste jag dem igen. Vid denna läsning började jag fundera på olika kategorier, som till exempel relationer, ta hjälp av andra, ansvar, trygghet och så vidare. Jag strök under mycket och skrev i marginalen vad jag tyckte att det handlade om. Detta steg skulle man kunna likna med det

steg jag tidigare beskrev utifrån Rennstam och Wästerfors (2015 s.35), nämligen öppen kodning. Jag läste igenom materialet på detta sätt flera gånger. När jag sedan hade, i likhet med fokuserad kodning enligt Rennstam och Wästerfors (ibid.), valt vilka kategorier jag ville att analysen skulle innehålla läste jag mitt material igen. De kategorier jag kom fram till efter den fokuserade kodningen var, relation, regelbundet arbete, ansvar och risk- och skyddsfaktorer. Vid vidare läsning färgmarkerade jag allt inom en viss kategori med en viss färg för att göra det extra tydligt vad som hörde till vilken kategori. I detta skede funderade jag också på användbara citat jag skulle kunna ha med i analysen. Enligt Bryman (2011 s.514) finns det som nämnts olika tillvägagångssätt vad gäller kodning av material. Jag har använt mig av en öppen kodning som sedan övergått i en fokuserad kodning.

Under bearbetningen av intervjumaterialet insåg jag att fråga 12 inte gav så mycket att analysera, svaren på den ledde inte till någon vidare analys och jag valde därför att stryka denna fråga vilket innebär att den inte är inlyft och bearbetad i resultat- och analysavsnittet.

4.6 Forskningsetiska överväganden

Det finns fyra huvudkrav vad gäller forskningsetiska principer. Vetenskapsrådet (u.å.) skriver om dessa krav som handlar om att skydda individen. De fyra huvudkraven är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. I studien har samtliga fyra huvudkrav beaktats. Informationskravet handlar enligt Vetenskapsrådet (ibid.) om att ge studiens deltagande individer information om studiens syfte och villkor för deltagandet i studie. De ska få information om att medverka i studien är frivilligt och att de därmed kan avbryta medverkan när de vill utan förklaring. Vetenskapsrådet (ibid.) skriver också att studiens deltagare bör få en förhandsinformation med uppgifter som omfattar studiens forskare, institutionsanknytning, syftet med studien samt hur studien kommer genomföras. Samtyckeskravet handlar om att studiens deltagare ska ge sitt samtycke till att deras uppgifter används i studien. De ska veta att de när som helst utan förklaring och utan negativa följder kan avbryta sin medverkan och det bör heller inte finnas ett beroendeförhållande mellan uppgiftsinhämtare och uppgiftslämnare. Det tredje kravet, konfidentialitetskravet, handlar om hur uppgifter förvaras och bearbetas. Alla uppgifter ska förvaras och bearbetas konfidentiellt och på ett sådant sätt att det bara är personer med anknytning till forskningsstudien som kommer i kontakt med uppgifterna. Alla personer med anknytning till forskningsstudien och som kommer i kontakt med etiskt känsliga uppgifter ska underteckna ett avtal om tystnadsplikt. En anonymisering ska

också ske av undersökningsenhet och undersökningssperson. Det ska via studien inte vara möjligt att identifiera undersökningsenhet och undersökningssperson. Sista kravet som kallas nyttjandekravet handlar om att insamlade uppgifter enbart får användas för forskningsändamål. Uppgifterna får alltså inte lämnas ut för kommersiellt bruk eller till andra inte vetenskapliga syften (ibid.).

Samtliga krav har i studien beaktats. Vid första kontakt med rektorerna har de fått en förhandsinformation med information om vem jag är och vilken institution jag tillhör, vad syftet med studien är samt vad deltagandet innebär. Kalman och Johansson (2012 s.41-43) skiljer på försöksperson och informant. En försöksperson används främst inom medicinsk forskning där fokus ligger på själva personen genom till exempel provtagning av försökspersonen. En informant används vanligen i samhällsvetenskaplig forskning där fokus ofta ligger på en verksamhet och inte informanten själv. Informanten blir i dessa fall intervjuad gällande sin position i verksamheten samt de erfarenheter informanten besitter. I denna studie har informanter använts sett utifrån den definition Kalman och Johansson (ibid.) för. Vidare framför Kalman och Johansson (ibid. s.44-45) att det är väldigt viktigt att en informants deltagande skyddas även inom verksamheten. Det innebär att det är viktigt att informantens deltagande inte är känt av varken kollegor eller chefer. Jag har i denna studie som redan nämnts först tagit kontakt med rektorn på skolan som sedan vidarebefordrat min fråga till sina lärare. På den ena skolan vidarebefordrade rektorn mitt mail till lärarna och sedan fick dessa själv kontakta mig via mail. I dessa fall är det inte känt av rektorn vilka lärare som valt att kontakta mig för deltagande i studien. Vad gäller den andra skolan var det rektorn som tog upp min förfrågan om att intervjua lärare vid ett möte med sina lärare och där de lärare som kunde tänka sig att delta svarade ja under mötet. Rektorn förmedlade sedan namnen på dessa lärare till mig samt deras mailadresser och jag tog kontakt med lärarna för att boka tid för intervju. Detta innebär att rektorn har information om vem som valt att bli intervjuad. Det innebär däremot inte att rektorn vet vem som är vem i själva studien eftersom informanterna är anonymiserade och har fiktiva namn. Jag har haft detta i åtanke och eftersom informanterna själva varit medvetna om detta och själva valt att tacka ja till deltagande i studien via rektorn på skolan anser jag att det inte orsakar skada för informanterna.

Vid intervjutillfällena med studiens deltagare har jag gett en mer omfattande information om både studiens syfte, deltagarens frivilliga medverkan, konfidentialitet samt hur uppgifter kommer bearbetas (Se bilaga 2.). De har fått information om att medverkan är helt anonym, att de

kan avbryta sin medverkan när som helst. De har också fått godkänna att jag spelar in intervjun och fått information om att inspelningarna samt transkriberingarna kommer förvaras på min dator som är lösenordskyddat med ett lösenord bara jag har tillgång till. Jag informerade också om att allt intervjumaterial kommer förstöras när studien är godkänd. Eftersom jag är ensam forskningsperson i denna studie har jag inte behövt iaktta konfidentialitetskravets underkrav med att upprätta ett avtal om tystnadsplikt med samtliga forskningspersoner. Däremot har övriga krav i konfidentialitetskravet iakttagits, se bilaga 2 även här.

5. Resultat och Analys

I detta avsnitt kommer jag analysera mitt empiriska material huvudsakligen utifrån valda teoretiska utgångspunkter, professionsteori och rollteori men också utifrån fakta som tagits upp i kunskapsläget. I avsnittet kommer citat från intervjupersonerna lyftas för diskussion. Jag har valt att ha tre rubriker i avsnittet, nämligen ”Relationsskapande arbete- profession och roll”, ”Förväntningar på lärarrollen påverkar diskussionen om våld” samt ”Våldets vara eller inte vara”.

5.1 Relationsskapande arbete- profession och roll

En faktor som tydligt framkom i intervjuerna för att aktivt uppmärksamma barn som blir utsatta för fysiskt och/eller psykiskt våld i familjen är relationen mellan lärare och elev. Många av de intervjuade lärarna lyfter fram relationen som en väldigt viktig faktor i att uppmärksamma barn som inte mår bra av olika anledningar. De intervjuade lärarna menar att det handlar om en magkänsla samt en beteendeförändring hos eleven som ger en känsla av att någonting inte står helt rätt till. Denna magkänsla menar de kommer från att de har en relation till eleven.

Jag tänker en beteendeförändring, att jag inte känner igen beteendet, eller att jag inte känner igen sättet barnet är på, eller den här hålögheten, ett barn som ser orolig ut. Alltså ett barn ska inte vara oroligt och sedan tror jag personligen väldigt mycket på magkänsla. Om jag har en relation med ett barn och det är någonting som inte riktigt känns rätt så känner jag nog det i magen. (Monika)

Monika tror också att det är väldigt svårt att uppmärksamma elever med problem hemma om man inte har en relation till eleven och på så sätt kan se en beteendeförändring. Detta stämmer

med det Holt (2015) framför. Hon menar i sin studie att våld mot barn kan påverka barnets beteende genom den konstanta oro barnet kan känna som följd av att det inte vet när våldet kan bryta ut. Holt (ibid.) skriver även att det finns generella beteendemässiga och kognitiva konsekvenser ett våldsutsatt barn kan drabbas av, som dålig koncentration, hyperaktivitet, nervositet, sömnsvårigheter et cetera vilket kan få följder i form av att det kan vara svårt för barnet att nå kunskapsmålen i skolan. De intervjuade lärarna framför även en annan viktig faktor som enligt dem starkt hänger samman med relationen, nämligen trygghet. De menar att det är viktigt att eleverna känner trygghet i skolan. När jag frågar Susanne vad hon tror att skolan kan göra för att fler barn ska våga berätta vad de blir utsatta för svarar hon ”Men det är väl att skapa en trygg miljö för dom där dom känner att där finns vuxna som de kan lita på.” (Susanne)

Susanne är inte ensam om att påtala hur viktigt det är att eleven känner trygghet i skolan, det gör även de andra intervjuade lärarna. Lagerberg och Sundelin (2000) skriver om risk- och skyddsfaktorer och menar att en viktig skyddsfaktor för barn med olika riskfaktorer är att barnet har en god relation till lärare.

[...] relationer är jätteviktigt och när man känner sig trygg i relationen vuxenbarn, då har man också möjlighet att se hur barnet mår i det. (Petra)

Petra menar att för att en elev ska kunna ventilera olika saker är det viktigt att eleven känner sig trygg i den miljö den befinner sig i. Hon framför att genom att bygga på relationen kan man vara uppmärksam på olika tecken som kan tyda på att eleven inte mår bra.

[...] att man försöker hela tiden under tiden man bygger relationerna att vara observant på olika tecken. (Petra)

Även Susanne menar att man behöver arbeta på relationen för att skapa trygghet hos eleverna. Petra uppger också att det är viktigt att eleven mår bra i skolan. Enligt henne är en välmående elev nummer ett för att kunna ta in kunskap.

[...] den är grunden tror jag på det allra mesta, med relationen, den är jätteviktig att få, dels för hur barnet mår, som är nummer ett, för mår du inte bra kan du inte

ta in kunskap, och dels kunskapsinhämtande, har man ingen relation spelar det ingen roll hur mycket jag pratar om världens länder eller vad för något. (Petra)

Socialstyrelsen (2014a) menar att skolans ansvar inte är att arbeta med familjens problem men att skolpersonalen kan vara ett betydelsefullt stöd för barn som lever i familjer med våld genom att de skapar bra förutsättningar för utveckling och lärande. Petras inställning om att en elev behöver må bra för att kunna ta in kunskap stämmer överens med Socialstyrelsens (2014a).

Holt (2015) fann i sin studie att det är viktigt att barnet vet var det kan vända sig för samtalsstöd. Flera av de intervjuade lärarna lyfter fram detta i intervjuerna, vikten av att alla elever vet var och till vem de kan vända sig om de känner att de behöver prata samt att det är viktigt att ge sig tid för dem.

[...] vill du prata med mig så gör du det, vill du prata med någon annan så kan jag säga att du vill gärna komma och prata med den, eller den, det är jag och kuratorn då givetvis. (Lena)

Jag tänker ju att det är, som min del som vanlig pedagog, det är ju att ta hjälp så barnet får ha den där ventilen och behöver prata kring det. (Petra)

Petra menar att hon får ta hjälp av skolkuratorn eller skolpsykologen. Både Lena och Petra betonar i citaten ovan att de visar och leder vägen till skolkuratorn eller skolpsykologen. Trost och Levin (2010 s.164) hävdar att en roll påverkas av dels rollens position och dels de förväntningar som ställs på rollen. Deras resonemang går att applicera på det Lena och Petra säger. De menar att de antingen tar hjälp av skolkuratorn eller leder eleven till skolkuratorn. Utifrån Trost och Levin (ibid.) kan det Lena och Petra säger förklaras med att de som i detta fall har positionen lärare också påverkas av de förväntningar till exempel rektorn, skolkuratorn, skolpsykologens och elevernas föräldrar har på rollen som lärare. Det kan tänkas vara så att omgivningen anser att det är skolkuratorn som bör arbeta med elevernas psykiska hälsa. Lena och Petras resonemang kan också kopplas till Lennéer Axelson och Thylefors (2018 s.71) diskussion om arbetsroller. Lena och Petra ingår i en arbetsgrupp med flera olika roller där de som lärare ingår men där det också ingår till exempel en skolkurator. Lärarens uppdrag är i första hand, i likhet med professionsteorin, att utbilda eleverna medan skolkuratorns uppdrag

är att arbeta med elevernas psykiska hälsa. En möjlig förklaring till att både Lena och Petra lyfter fram att de visar vägen till skolkuratoren är att denna arbetsfördelning finns och att Lena och Petra värnar om skolkuratorns arbetsuppgifter och roll.

Holt (2015) anser att det är viktigt att ge tid åt att prata mer avslappnat med barnen om icke-skolrelaterade saker. De intervjuade lärarna menar att rasten och lunchen är två tillfällen utöver lektionsundervisningen som inbjuder till andra samtalsämnen som inte är skolrelaterat.

På rasten kan man ju vara delaktig i det dom gör, också den där kravlösa situationen att man går runt och pratar med barnen då också. Matsituationen är också ett sådant mer kravlöst, sitter och pratar lite, hur ser din eftermiddag ut, vad ska du göra ikväll? (Petra)

Annika uppger att hon arbetar självstärkande med sina elever och förklarar på vilket sätt hon gör detta.

Jag avslutar varje lektion med [...] att antingen ska alla säga, en och en, något positivt eller något bra om sig själv eller ibland hinner vi två saker och då ska du säga vad du har lärt dig idag, för alla lär sig något [...] (Annika)

Det är enligt Holt (2015) vanligt att våldsutsatta barn får en dålig självkänsla. Radford et al. (2011) betonar skolans betydelsefulla roll i att arbeta stärkande kring elevernas självförtroende. Annika är den enda av de intervjuade lärarna som uppger sig arbeta självstärkande med eleverna. Anledningen till det kan eventuellt vara att de inte kom på tal under intervjun med övriga lärare eller att de faktiskt inte arbetar självstärkande med eleverna.

Brante et al. (2015 s.124) framför att det specifika med professioner är att de genomgår en lång utbildning. Det utmärkande för en profession är därför de kognitiva redskap som via utbildningen förmedlas och som också anses nödvändiga för att kunna utföra praktiken. Olika professioner genomgår olika utbildningar som alla förmedlar delvis skilda kunskaper. Lärare genomgår en utbildning och skolkuratorer genomgår en annan utbildning där utbildningarna skiljer sig åt i innehåll. Utbildningen formar professionen och dess yrkesutövare (ibid.) Detta skulle till viss del kunna agera förklaring till varför inte alla lärare arbetar självstärkande med

eleverna. Det är möjligt att detta inte är någonting som anses ingå i professionen och därav gör det svårare för lärarna att faktiskt arbeta med det.

Enligt Hellberg (1991 s.14-17) försöker professioner monopolisera yrkesgruppen/professionen, dess kunskap och dess position vilket innebär att de ska vara ensamma om den professionens yrkesutövande. Hellberg (ibid.) för också fram att det endast är de som tillägnat sig kunskapen på det sätt professionen institutionaliserat den som tillhör professionen. Utifrån resonemanget om att professioner försöker monopolisera yrkesgruppen/professionen kan det förstås vara viktigt att yrkesutövarna inom professionen har en gemensam syn på dels vad professionen innefattar för uppdrag och dels hur uppdraget inom professionen bör utövas. Annika var den enda lärare som inte hade en förskollärarytbildning eller grundskollärarytbildning av de intervjuade lärarna. Annika hade studerat ett flertal kurser men hade inte genomgått en utbildning som förskollärare eller grundskollärare som de andra lärarna hade gjort. Annika kan därför tänkas ha fått annan kunskap som de övriga intervjuade lärarna inte fått via sina utbildningar vilket kan påverka att de andra lärarna inte uppger sig arbeta självstärkande med eleverna som Annika gör.

5.2 Förväntningar på lärarrollen påverkar diskussionen om våld

De fem lärarna uppgav i intervjuerna att de inte arbetar med våld som ett specifikt område men att de däremot är uppmärksamma på barnets generella mående.

[...] om jag bara ser den biten av uppdraget, jag ska ge en bedömning av varje elev, om jag ska ge en rättvis bedömning måste jag uppmärksamma eleven för att kunna göra det rättvist. Jag måste kunna lära känna mina elever så pass att den här lilla eleven där borta i hörnet som brukar jobba så bra, idag kan hen inte det, det blir fel, men eftersom jag vet att eleven brukar sköta det och brukar kunna, kan bättre än så, då har jag förståelse för att någonting har ju hänt. (Annika)

[...] Det är vår skyldighet att ta hand om dom barnen som finns där, det är vår skyldighet och se till att dom når kunskapsmålen, det är ju en skyldighet att se till att dom mår bra. (Petra)

I citaten ovan ser vi att både Annika och Petra tycker att barnets mående är väldigt viktigt och någonting de som lärare arbetar med. Petra säger också att rektorn på den skola hon arbetar på är väldigt engagerad i frågor som rör barn med problematik.

[...] vi har en rektor som brinner så otroligt för barn med speciella behov så är det ju väldigt lätt [...] att ta tag i det för [hen] är ju insatt i hur man går vidare med olika, att man kan få enskild anpassning, särskilt stöd i det här. (Petra)

Som tidigare framförts i analysen utifrån Trost och Levin (2010 s.164-165) gällande roller ser vi i citatet från Petra att rektorn på den skola hon arbetar på har ett stort engagemang för barn med speciella behov. Trost och Levin (ibid) hävdar att en roll påverkas av omgivningens förväntningar och vad gäller i Petras fall kan rektorns brinnande intresse tänkas påverka Petras inställning till att arbeta med barnets mående. Det som också är intressant i denna analys är det faktum att lärarna inte uppger sig arbeta med våld som ett specifikt område men att de är uppmärksamma på barnets generella mående.

Genom citatet från Petra, om att rektorn på den skola hon arbetar på har ett stort engagemang för barn med problematik bekräftas Trost och Levins (ibid.) diskussion om att en roll formas av omgivningens förväntningar. Alla de intervjuade lärarna har som redan nämnts uppgett att de inte arbetar med våld som ett specifikt område. Utifrån rollteorin kan det tänkas vara så att det inte ligger i omgivningens förväntningar att lärarna ska arbeta med detta område. En annan faktor som kan tänkas påverka är det Brante et al. (2015 s.124-125) skriver. Författarna diskuterar professionsteori och för fram att det som är specifikt med en profession är den gemensamma utbildningen som formar både professionen och dess utövare. Flera lärare berättade i intervjuerna att det i utbildningen inte funnits mycket inslag av våld samt att de nu inte heller går på någon föreläsning eller kurs om just våld. "[...] det var ingenting som ingick i min utbildning överhuvudtaget och det är ingenting vi har haft som någon fortbildning heller." (Monika). Trots att flera författare som Folkhälsomyndigheten (2016), Eriksson et al. (2013), Holt (2015) et cetera betonar skolans roll i det förebyggande arbetet kring våld, skolans stora möjlighet att fungera som en fristad samt ett socialt- och emotionellt stöd för våldsutsatta barn arbetar inte skolan med våld som ett specifikt område. Fler av de intervjuade lärarna ser inte våldsfrågan som sitt ansvar och alla lärare uppgav att de inte arbetar med våld som ett specifikt område. Däremot ser de det som sitt ansvar att se till att eleverna mår bra och om de inte gör det anser lärarna att det är deras ansvar att agera på det.

[...] det är ju vår skyldighet, ser man att ett barn inte mår bra och inte hänger med i skolan [...] är vi skyldiga att hjälpa och stötta, anpassa på den nivån och utifrån dom behoven som barnet har. (Lena)

Utifrån citatet ovan ser vi att Lenas fokus härleds till elevernas förmåga att inhämta kunskap och att lärarnas skyldighet är att hjälpa, stötta och anpassa utifrån varje enskild elevs behov. Lena är inte ensam om att ha detta fokus, även andra lärare har det. Lenas fokus kan direkt kopplas till professionsteorin. Som förts fram tidigare skapas en profession av den utbildning yrkesutövarna genomgår där olika kognitiva redskap förmedlas men också av beteenderegler, organisationsformer, värderingar och så vidare som vuxit fram genom åren (Brante et al. 2015 s.124-125 & 142-143). Det kan tänkas att Lena ser sitt uppdrag som lärare att utbilda eleverna, att hennes uppdrag är begränsat till utbildning och lärande och att hennes fokus därför främst är att stötta eleverna utifrån deras behov främst i undervisningen, inte i det psykiska måendet.

Lenas resonemang kan också kopplas till rollteorin och begreppet rolloklarhet som Lennér Axelson och Thylefors (2018 s.61) diskuterar. Det kan för Lena vara tydligt vad som ska göras, utbilda eleverna men otydligt hur det ska ske, exempelvis att jobba mer aktivt, regelbundet och systematiskt med elevernas psykiska hälsa och däribland våldsfrågan för att eleverna ska må bra och kunna ta in kunskap, som Monika betonar nedan.

Det är en kultur på den här skolan att vi har fokus på barnen, mår dom bra så presterar dom bra. (Monika)

En möjlig förklaring till varför lärarna inte arbetar specifikt med våldsfrågan kan dels förklaras utifrån att lärarna inte ser det som sitt ansvar utan att deras ansvar håller sig inom kunskapsinhämtande och utbildning men det kan också förklaras med det resonemang om professionsteori Brante et al. (ibid.) för. Som tidigare framkommit har våldsfrågan inte ingått i lärarnas utbildning och de ges inte heller fortbildning i frågan vilket kan tänkas påverka vad både de själva och andra runtomkring anser ingår i lärarnas professionella uppdrag. Det kan tänkas att det hade sett annorlunda ut om grundskollärary- och förskolläraryutbildningen haft inslag av våldsfrågan samt om omgivningen haft förväntningar på att lärarnas uppdrag är att diskutera och arbeta med våldsfrågan med eleverna.

5.3 Våldets vara eller inte vara

Folkhälsomyndigheten (2016) betonar att det är viktigt att skolan pratar om våld och ställer frågan om våld till eleverna. Även Blomgren (2016) tycker att det är viktigt att systematiskt ställa frågor om våld. Folkhälsomyndigheten (2016) menar att det är viktigt att skolpersonal ställer frågan om våld till eleven för att eleven ska få skapa en tillit till personalen samt för att eleven ska känna modet och därmed våga berätta vad den blir utsatt för.

Analysen har tidigare berört frågan huruvida de intervjuade lärarna arbetar med våld utifrån ett specifikt område vilket ingen av de fem lärarna gör. Huruvida lärarna arbetar systematiskt med att prata om våld med sina elever är svårare att svara på då uppfattningen om vad det innebär att prata om våld skiljer sig mellan respondenterna. Det är ingen lärare som pratar med sina elever om vad våld är, hur de kan se ut, vad det innebär och så vidare.

Jag tror att många lärare kanske är rädda för att gå in och peta i saker, väck inte den björn som sover på något sätt [...] (Monika)

Folkhälsomyndigheten (2016) tror att det råder en viss okunskap i området och Socialstyrelsen (2014a) skriver att de skolor som satsar på utbildning i ämnet, tar fram handlingsplaner och rutiner också har större möjlighet att uppmärksamma utsatta barn jämfört med andra skolor.

Flera av de intervjuade lärarna uppger att de pratar med sina elever om våld utifrån att det inte är okej att exempelvis slåss. Petra berättar att hon visar nyheter i media för sina elever och att där ofta förekommer någon form av våldshandling som de sedan diskuterar i klassen.

Jag vet bland annat det här lilla aktuellt skola, idag såg vi det och där pratar dom om självmord, föräldrar som tar självmord och likadant, hur gör man då, att man behöver prata om saker och ting. Bris vet jag att dem har pratat jättemycket om, barnkonventionen tar vi upp och pratar och diskuterar, ja vaddå, har inte alla rätt till mat på bordet, vad innebär det, vad betyder det. Mycket med aktuellt, nyhetsprogram pratar vi kring, hur barn i andra länder har det [...] så försöker ge dom ledtrådar kring var man kan vända sig om man har problem och då är det ju bland annat Bris till exempel som vi har pratat om [...] (Petra)

Anledningen till att de intervjuade lärarna inte pratar om våld på ett systematiskt och regelbundet sätt är enligt Lena och Susanne att deras uppfattning är att eleverna behöver ha något konkret att binda informationen till. Lena tror att åldern på eleverna har betydelse för huruvida man ska prata om våld på ett strukturerat sätt i undervisningen eller om man ska göra det i en uppkommen situation. ”Små barn när det sker, äldre barn kan man nog sätta in det mer.” (Lena). Lena drar åldern på äldre elever vid årskurs fem eller sex. Susanne framför att hon föredrar att prata om våld i en situation, att koppla det till en händelse. ”[...] då kan yngre barn ofta knyta an till det mer upplever jag.” (Susanne). Lena och Monika menar att våld, droger och alkohol diskuteras på exempelvis idrott- och hälsa. Monika säger också att de i religion pratar om övergrepp som är en form av våld.

Jag tror att det bästa är att om man tittar på våra kursplaner, tittar på det centrala innehållet som talar om vad som ska finnas med, vad som ska tas upp och sedan får du in ämnena där i idrott och hälsa till exempel. (Monika)

Som tidigare framförts tycker några av de intervjuade lärarna att samtalet om våld behöver vara konkret och lättamt.

[...] kanske jag ändå föredrar det lättsammaste för det är lättare att prata om det om det är lättamt och trevligt alltså är det allvarligt kanske det mer knyter sig i magen, än att öppna upp för det. (Lena)

Jag tror att det är lättare för barnen att prata kring vardagen än vad det kanske är när man sitter och liksom i bänken eller på arbetsplatsen och ska jobba [...], lite lättsammare kring som jag sa, matsituationen, rasten. (Petra)

I citaten ovan från Lena och Petra förmedlas en liknande syn på hur man som lärare bör hantera våldsfrågan. Både Lena och Petra menar att det bör vara lättamt samt att man bör föra in det i den redan befintliga undervisningen.

Jag tror nog mycket på det alltså, böckerna, när man läser, det kan ju vara vilken kapitelbok eller vad som helst som handlar om det och där finns ju då tillfälle att lyfta på det, är det okej [...] (Lena)

Jag tycker morgonen är väldigt betydelsefull, då ser man lite grann hur de har det.
På rasten, att man är med på rasten och tittar hur de har det. (Petra)

Andra förslag som framkom från de intervjuade lärarna var att till exempel se en film och diskutera utifrån det, att i religionen prata om våld när man pratar om livsfrågor et cetera.

Man skulle kunna utgå från litteraturen om vi pratar om, ja men kanske läser en bok som handlar om våld i hemmet och sedan har vi samtalet utifrån det. Och hur viktigt det då är att jag visar jättetydligt att det här är inte okej och det här är inte barnets fel, det är inte pojken i boken som har gjort fel och hur skulle man kunna göra där, så utifrån upplevelser, gemensamma upplevelser, ha gemensamma diskussioner inte så att dem här barnen kommer att räcka upp handen och berätta vad som har hänt dem men kanske att man sår den där lilla medvetenheten om att det kanske inte är mitt fel, det kanske inte är mig det är fel på, det här är inte rätt och att det kanske kan räcka i kombination med den goda relationen [...] (Monika)

En faktor som dök upp under intervjuerna med Monika och Lena gäller resurser i form av tid. Monika uppger att de har mycket att arbeta med och att de därför inte söker nya områden att fördjupa sig i. Lena menar att de inte söker efter problem utan när de uppstår, när de misstänker att någonting inte står rätt till agerar de på det.

Om det är så att det någon gång då och då, att det är så att statistiken poppar upp, att det visar sig att det är någon i varje klass, om det rullar på sådär ja då är det klart att man har det på agendan, men är det inte så, och sen ska vi vara helt ärliga, vi har ju mycket att jobba med ändå, så det är inte så att vi söker områden att fördjupa oss i, det kan jag ju säga [...] (Monika)

[...] ett barn ska ha det bra när dom är hos oss, och det kan dom ha och man kanske inte märker någonting alls, det är ingen som går och letar efter problemen ju utan dom som dyker upp dom får man ta tag i (Lena)

Citaten från Monika och Lena handlar till viss del om tidsbrist, de poängterat att de har mycket att jobba med och därför inte letar nya områden/problem att fördjupa sig i. Detta kan

kopplas till det Lennéer Axelson och Thylefors (2018 s.65) skriver om, nämligen rollöverlastning. Rollöverlastning skapas antingen av att det finns för många olika förväntningar på rollen eller när förväntningarna är för intensiva. I Lena och Monikas fall finns det för många förväntningar, för många uppgifter att arbeta med vilket innebär att de måste välja bort någonting. Det är för Monika och Lena inte möjligt att arbeta med allt och det kan därmed tänkas vara så att våldsfrågan då valts bort, dels utifrån rollöverlastning men kanske också en kombination av rollöverlastning, att omgivningen inte förväntar sig att lärarna ska arbeta med våldsfrågan samt att det i utbildningen inte är ett omdiskuterat ämne. Däremot ska inte Socialstyrelsens (2014a) resonemang, om att de skolor som utbildar personalen i våldsfrågan samt arbetar fram handlingsplaner och rutiner har större möjligheter att uppmärksamma barn som far illa än andra skolor, glömmas bort. Redan nu har vi förstått att det inte är så enkelt som att bara prata om våld med eleverna utan att detta påverkas av ett flertal faktorer. Lennéer Axelson och Thylefors (2018 s.59-60) framför att en formell roll oftast har en arbetsbeskrivning som tydliggör rollens arbetsuppgifter och ansvarsområden. Rollen påverkas också av förväntningar på hur uppdraget ska utföras. Vidare påstår de att professionens utbildning skapar de kunskaper och färdigheter som krävs för att klara arbetet men utbildningen bidrar också till skapandet av normer, värderingar och traditioner. Vissa yrken har tydliga roller vilka avspeglas i omgivningens förväntningar. Brante et al. (2015) har berörts tidigare och även de är inne på utbildningens påverkan på rollen. Fyra av de intervjuade lärarna har studerat antingen förskolläraryt utbildning eller grundskolläraryt utbildning, båda ganska lika utbildningar. Det kan tänkas att lärarna har fått med sig flertalet värderingar och traditioner via utbildningen, där som nämnt, våldsfrågan inte var en stor diskussion vilket kan tänkas påverka lärarnas mottaglighet och öppenhet för att uppmärksamma våldsutsatta barn. Hellberg (1991 s.18-19) diskuterar begreppet diskretion (handlingsutrymme) och skriver ”Diskretionskravet i en yrkesutövning innebär således frihet och rätt att besluta och handla utan någon annan kontroll än det egna omdömet” Hellberg 1991 s.18. Lärarna ingår i en profession men de har också en diskretion, en frihet och en rätt att handla utifrån det egna omdömet utan någon kontroll. Att lärarna har diskretion ger dem möjlighet att diskutera våld med eleverna även om detta inte är ett specifikt område i kursplanen eller de arbetsuppgifter som är förenliga med den profession de tillhör.

De intervjuade lärarna fick svara på frågan om våldsutsatta barn är ett problem som är uppmärksammat på skolan. Flera lärare svarade att det inte är ett problem men att de enligt statistiken vet att där säker är någon i varje klass som är våldsutsatt.

Statistiken säger ju det att här är ju säkert någon i varje klass men man vill ju inte tro det. (Monika)

Nej, jag tror att vi har, jag vet att det finns i alla och att det finns som sagt både den fysiska och psykiska så jag tror att det finns alltid någon i varje klass som har det men jag tror inte att det är överrepresenterat som det kanske kan vara i vissa skolor. (Susanne)

Blomgren (2016) framför i sin rapport att den inställning personalen har gällande att rutinmässigt ställa frågor om våld är avgörande för om frågorna blir ställda eller inte. Hon menar att det behövs fortbildning i området för att skapa en acceptans samt en förståelse för de enorma konsekvenser våldet kan föra med sig. Vidare menar Blomgren (2016) att det behöver finnas en förankring i ledningen, tydliga riktlinjer och samverkan med andra aktörer för att arbetet ska kunna utföras.

6. Avslutande diskussion

6.1 Resultatdiskussion

Denna studies syfte var att undersöka hur låg- och mellanstadielärare resonerar om och ser på sitt ansvar att aktivt uppmärksamma elever som misstänks blivit utsatta/utsätts för och/eller bevittnat fysiskt/psykiskt våld i familjen. De studier och rapporter som publicerats på området har visat att skolan är en mycket viktig aktör i att uppmärksamma våldsutsatta barn. Skolan kan fungera som en fristad där barnen får möjlighet att fly undan sina hemförhållanden. Det har visat sig finnas en rad olika riskfaktorer och även en rad olika konsekvenser våldet kan föra med sig för det enskilda barnet. Lärarna har anmälningsskyldighet enligt Socialtjänstlagen SFS 2001:453 14 kapitlet 1 § men som vi har förstått ges inte lärarna tillräckliga förutsättningar att arbeta med att uppmärksamma våldsutsatta barn. Anledningen till det är flera.

Framförallt kan det tänkas bero på den utbildning lärarna genomgår, där diskussionen om våld varit ganska frånvarande. Det kan också tänkas bero på att skolorna i sig självt enligt flera av de intervjuade lärarna inte har några handlingsplaner eller rutiner kring området. Ingen av de intervjuade lärarna uppger att de systematiskt och regelbundet arbetar med våldsfrågan. Efter resultat- och analysavsnittet har vi förstått att diskussionen om våld är en komplex fråga som

påverkas av flertalet faktorer. Professionsteori och rollteori har båda bidragit till en större förståelse av fenomenet. Vi har förstått att diskussionen om våld dels påverkas av professionens utbildning, vad som anses ingå i professionens ansvar, omgivningens förväntningar, arbetsbeskrivningar, rollöverlastning och så vidare. Vi har också förstått vikten av att skolorna arbetar fram handlingsplaner och rutiner som Socialstyrelsen (2014a) diskuterar då det bidrar till en ökad möjlighet att identifiera våldsutsatta barn.

Studiens frågeställningar var följande:

- Vad anser lärarna är deras ansvar vad gäller att uppmärksamma våldsutsatta barn?
- På vilket sätt anser lärarna att de bäst, systematiskt och regelbundet kan arbeta med denna fråga?

Något enkelt svar på första frågan finns inte och professionsteori och rollteori har vidgat min egen förståelse av vems ansvar det är att uppmärksamma de våldsutsatta barnen samt komplexiteten i detta arbete. Det är flera faktorer som påverkar lärarnas upplevda ansvar i våldsfrågan. Det lärarna uttryckt i studien är att de inte anser att det är deras ansvar att arbeta med att aktivt uppmärksamma våldsutsatta barn men att det däremot är deras ansvar att arbeta med barnets generella mående. Lärarna uppger att de arbetar med elevernas generella mående och att det är viktigt för dem att eleverna mår bra för att de ska kunna inhämta kunskap. Lärarnas fokus är kopplat till deras professionella uppdrag, att utbilda eleverna. Lärarna förklarar också att de ser det som sitt uppdrag att finnas tillgängliga för eleverna om de behöver prata med någon samt att de försöker visa samtalsvägar för dem. Lärarna hade flera förslag på hur de skulle kunna arbeta med våldsfrågan och det gemensamma för samtliga var att diskussionen behöver vara konkret, lättsam och knuten till den undervisning som redan ges. Förslag som att läsa böcker där våld framkommer, att titta på film där våld framkommer, se nyheter och så vidare gavs för att de sedan skulle kunna diskutera våld utifrån konkreta händelser. Utifrån Socialstyrelsen (2014a) kan vi tänkas oss att om skolorna hade arbetat fram handlingsplaner och rutiner hade deras benägenhet att diskutera våld med eleverna samt uppmärksamma våldsutsatta barn kunnat öka.

6.2 Förslag till framtida forskning

Jag har under arbetet med denna studie läst mycket kring hur viktig skolan är, och hur stor betydelse skolan har i att uppmärksamma våldsutsatta barn. Som nämnt har jag inte hittat mycket om hur skolor faktiskt arbetar med frågan och därför tycker jag att det vore mycket intressant att i en framtida studie göra en större undersökning på området. En kvantitativ undersökning på Sveriges alla låg- och mellanstadieskolor för att undersöka om de har riktlinjer och handlingsplaner i hur de ska arbeta med att uppmärksamma våldsutsatta barn. Det hade också varit intressant att kombinera en sådan studie med en kvalitativ studie genom semistrukturerade intervjuer med en del av skolorna, för att undersöka varför eller varför inte de har riktlinjer och handlingsplaner i området. Att helt enkelt djupdyka i skolornas tankar och resonemang vad gäller att aktivt uppmärksamma barn som lever i familjer med våld.

6.3 Avslutande ord

Studien har gett mig mycket kunskap, tankar och idéer och sått ett frö i mig inför min framtida yrkesroll. Jag är som nämnt väldigt driven i barnfrågor samt skolrelaterade frågor och skulle därför gärna arbeta som skolkurator på en låg- och mellanstadieskola. Därför har jag funderat mycket på skolkuratorns roll och möjlighet i att uppmärksamma utsatta barn. Alla elever blir regelbundet kallade till skolsköterskan för ett hälsosamtal men elever blir inte kallade till skolkuratoren. Man arbetar regelbundet med barnets fysiska hälsa på ett förebyggande sätt men man arbetar inte med barnets psykiska hälsa, inte förrän ett problem uppmärksammas. Detta födde en tanke i mig gällande att skolkuratoren borde kalla alla elever regelbundet (terminsvis eller varannan termin exempelvis) för att samtala med eleverna. Jag tror att detta skulle vara bra dels för att normalisera och avdramatisera skolkuratorns roll och att gå till skolkuratoren för att samtala men också för att arbeta aktivt med att uppmärksamma utsatta barn. På ett samtal hos skolkuratoren skulle frågor som hur det går i skolan, hur eleven har det hemma, om eleven har någon att prata med om hen mår dåligt, om eleven har någon som kan hjälpa till med läxor, vad eleven gör på fritiden och så vidare kunna diskuteras. Detta är någonting jag kommer ta med mig och förhoppningsvis få möjlighet att utveckla en dag, i mitt yrkesverksamma liv.

Referenslista

Ahrne, Göran, Peter Svensson (2015) Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I: Göran Ahrne och Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber AB

Annerbäck, Eva-Maria, Gun Wingren, Carl Göran Svedin & Per Gustafsson (2010) Prevalence and characteristics of child physical abuse in Sweden - findings from a population-based youth survey. *Acta Paediatrica*. 99 (8): 1229-1236

Aubert, Vilhelm (1979) *Sociologi: Socialt samspel*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag AB

Blomgren, Karin (2016) *Att upptäcka våld mot barn: om rutinfrågor inom elevhälsan*. Stockholm: Rädda barnen

Brante, Thomas (2009) Vad är en profession?: Teoretiska ansatser och definitioner. I Maria Lindh (red) *Vetenskap för profession. Rapport 8*. Borås: Högskolan i Borås S.15-34

Brante, Thomas, Eva Johnsson, Gunnar Olofsson & Lennart G Svensson (2015) *Professionerna i kunskapssamhället: en jämförande studie av svenska professioner*. Stockholm: Liber AB

Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB

Brå (u.å.). [<http://statistik.bra.se/solwebb/action/index> Hämtat: 2018-03-27]

Brå (2018) [<https://www.bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/barnmisshandel.html> Hämtat 2018-06-08]

Chanmugan, Amy, Martell L Teasley (2014) What should school social workers know about childrens exposed to adult intimate partner violence? *Children & Schools*. 36 (4): 195-198

Eriksson, Maria, Linnéa Bruno & Elisabet Näsman (2013) *Domestic violence, Family law and school: Childrens right to participation, protection and provision*. Basingstoke: Palgrave Macmillan

Folkhälsomyndigheten (2016) *Barn i familjer med missbruk: Resultat och erfarenheter från ett utvecklingsarbete*. Folkhälsomyndigheten

Hellberg, Inga (1991) *Professionalisering och modernisering*. Stockholm: Arbetslivscentrum

Holt, Sarah Louise (2015) An exploration of the impacts that experiencing domestic violence can have on a child's primary school education: view of educational staff. *British Journal of Community Justice*. 13 (2): 7-26

Janson, Staffan (2010) Barn som lever med våld i hemmet. I: Att fråga om våldsutsatthet som en del av anamnesen. NCK-Rapport 2010:04. Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid, Uppsala universitet

Kalman, Hildur, Stina Johansson (2012) Vad ligger i begreppet forskningsperson?: Skydd av försöksperson respektive skydd av informanternas integritet. I: Hildur Kalman och Veronica Lövgren (red.) *Etiska dilemman: Forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups Utbildning AB

Lagerberg, Dagmar, Claes Sundelin (2000) *Risk och prognos i socialt arbete med barn: forskningsmetoder och resultat*. Stockholm: Gothia Centrum för utvärdering av socialt arbete

Lennér Axelson, Barbro, Ingela Thylefors (2018) *Arbetsgruppens psykologi*. Stockholm: Natur och Kultur

Lind, Rolf (2014) *Vidga vetandet: en introduktion till samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur AB

Peckover, Sue, Fiona Trotter (2015) Keeping the focus on children: the challenges of safeguarding children affected by domestic abuse. *Health & social care in the community*. 23 (4): 399-407

Radford, Lorraine, Ruth Aitken, Pam Miller, Jane Ellis, Jill Roberts, & Ana Firkic (2011) *Meeting the needs of children living with domestic violence in London*. NSPCC and Refuge

Rennstam, Jens, David Wästerfors (2015) *Från stoff till studie: Om analysarbete i kvalitativ forskning*. Lund: Studentlitteratur AB

SFS 1949:381 Föräldrabalken

SFS 2001:453 Socialtjänstlagen

Socialstyrelsen (2014a) *Barn som anhöriga: stöd till barn i förskola och skola som har svårigheter hemma*. Stockholm: Socialstyrelsen

Socialstyrelsen (2014b) *Barn som far illa eller riskerar att fara illa: En vägledning för hälso- och sjukvården samt tandvården gällande anmälningskyldighet och ansvar*. Stockholm: Socialstyrelsen

Socialstyrelsen (u.å.) *Definition av våld och utsatthet i nära relation*. <https://www.socialstyrelsen.se/valds-ochbrottsrelateradefragor/valdinararelationer/valdsutovare/definition> Hämtat 2018-06-08]

Trost, Jan, Irene Levin (2010) *Att förstå vardagen: med ett symbolisk interaktionistiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur AB

Unicef (2018) *Vem skyddar mig från våld?: Barns egna berättelser om våld i hemmet och önskan om upprättelse*. Unicef

Vetenskapsrådet (u.å.) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*.

Överlien, Carolina (2012) *Våld i hemmet- barns strategier*. Malmö: Gleerups Utbildning AB

Bilagor

Bilaga 1

Intervjuguide

Presentation

Syftet med studien

Frivilligt och anonymt

Förfrågan om bandinspelning

Kontaktuppgifter vid eventuell komplettering

Syftet med studien är att undersöka hur låg- och mellanstadielärare resonerar om och ser på sitt ansvar att aktivt uppmärksamma elever som misstänks blivit utsatta/utsätts för och/eller bevittnat fysiskt/psykiskt våld i familjen.

Namn

Ålder

Utbildning

Antal år i yrket

Vilken årskurs undervisar du i

Antal elever i klassen

Frågor

1. Vill du berätta hur ni lärare arbetar med att uppmärksamma barn som lever i familjer med våld?
2. Är det ett problem som är uppmärksammat på skolan?
- Hur ofta förekommer det/hur hanterar ni det/vad gör ni åt det?
3. Vad finns det för riktlinjer i hur ni som lärare bör arbeta för att uppmärksamma dessa barn?
4. Skulle du öppet vilja berätta vad du tänker att skolan kan göra för att uppmärksamma barn som lever i familjer med våld?
5. Hur tänker du att ni som lärare kan fungera som ett stöd åt dessa barn?

6. På vilket sätt tänker du att skolan kan bidra till att fler barn vågar berätta om det de blir utsatta för?
7. Vill du beskriva vilka tecken du tycker tyder på att en elev inte har det bra hemma?
8. Hur ser riktlinjerna ut i hur ni som lärare bör agera om ni får misstanke om att allt inte står rätt till hemma vad gäller en elev? *Jag tänker när det inte är en uppenbar oro om misstanke, utan när det kanske handlar om just t.ex. koncentrationssvårigheter, trötthet, frustration osv.*
9. Brukar du som lärare prata om våld med dina elever?
 - Vill du beskriva för mig hur det går till?
 - Om du pratar med dina elever om det: Vad brukar gensvaret från dem bli?
 - Om du inte pratar med dina elever om det: Vad beror det på? (rutiner, tidsutrymme, kunskap osv)
10. Hur tänker du att du och andra lärare systematiskt och regelbundet ska arbeta med denna fråga?
11. Vad har du för kunskap i hur man kan uppmärksamma barn som lever i familjer med våld?
 - Följdfråga: Är detta någonting ni ges utbildning i? I så fall, hur ofta?
12. Unicef har i år publicerat en rapport som handlar om att de vill få igenom ett lagförslag som handlar om att barn som blir utsatta för våld ska gå under en egen lag. Idag går de under samma lag som vuxna som blir utsatta för våld vilket innebär att barnet måste bevisa att de har blivit utsatt för våld, någonting som är väldigt svårt och därmed sällan leder till fällande domar. En förälder kan idag också förbjuda sitt barn att komma till tals, även de vill Unicef ändra på, de vill att alla barn ska få ett eget ombud. Unicef skriver också i sin rapport att agaförbudet som infördes i Sverige 1979 innefattar fler former av våld än vad de straffrättsliga bestämmelserna i Brottsbalken gör vilket innebär att det inte är straffbart, men fortfarande olagligt. En annan sak Unicef tar upp i rapporten handlar om att de anser, liksom många andra att psykiskt våld mot

barn även innefattar att bevittna våld, alltså att våldet ex. riktas mot den andre föräldern. **Vad tycker du om detta? Är det realistiska förslag? Vad är bra/dåligt? Hur kommer det att påverka ditt arbete med att uppmärksamma dessa barn?**

13. Tycker du att det finns någonting jag har glömt ställa frågor om, eller har du någonting du skulle vilja tillägga?

Bilaga 2

Information om medverkan i studien

Du har valt att medverka i denna studie och nedan följer skriftlig information om deltagandet i studien.

Du deltar frivilligt i studien vilket innebär att om du vill avbryta din medverkan kan du göra det när som helst och utan förklaring. Studien är min kandidatuppsats som kommer publiceras via Lunds Universitet. Din medverkan kommer vara helt oidentifierad, likaså din arbetsplats. Det kommer via studien inte vara möjligt att identifiera varken din arbetsplats, vilken kommun du arbetar i eller vem du är. Allt material, särskilt det som rör personuppgifter kommer förvaras och bearbetas konfidentiellt, där enbart jag som forskare tar del av det insamlade materialet. Material i datorn kommer vara skyddat genom lösenord som enbart jag har tillgång till. Det insamlade materialet kommer enbart användas till denna studies syfte. När kandidatuppsatsen är godkänd kommer allt intervjumaterial förstöras. Vill du ta del av den färdiga studien kommer du självklart få tillgång till den.